

ULUSLARARASI MEDYADA SINCAN/DOĞU TÜRKİSTAN HABERLERİNİN ÇERÇEVELENMESİ

Ahmet GÜVEN¹

ÖZ

Türkiye’de Doğu Türkistan sorunu olarak bilinen Çin’in, Sincan Uyгур Özerk Bölgesi’ndeki sorunlar, eskiden beri gündemde olmasına rağmen son yıllarda özellikle Çin’in “asimilasyon politikaları” çerçevesinde kurduğu iddia edilen “toplama kamplarının” faaliyete geçmesiyle birlikte daha aktif bir şekilde uluslararası kamuoyunun gündemine gelmiştir. Çin ise söz konusu kampların birer “meslek eğitim merkezi” olduğunu savunarak, iddiaları reddetmektedir. ABD ile Çin arasındaki stratejik ve ekonomik mücadele göz önünü alındığında Sincan meselesi bu mücadelenin görünür olduğu önemli alanlardan biri haline gelmiştir. Uygurlarla hem soy hem din hem de dil birliği taşıması itibarıyla Türkiye’deki kamuoyunun ve yönetimin konu hakkında takındığı tavır tüm aktörler açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla uluslararası medya kuruluşlarının Türkiye kamuoyuna yönelik olarak yapmış olduğu Sincan haberleri stratejik anlamda önem taşımaktadır. Bu çalışmada Türkçe yayın yapan Amerika menşeli Voice of Amerika (VOA), Alman menşeli Deutsche Welle (DW), Çin menşeli China Radio International (CRI Türk) ve Rus menşeli Sputnik Türkiye’nin Sincan ile ilgili yaptığı haberlerinde nasıl bir çerçeveleme yaptığı incelenmiştir. İnternet sitelerinde Sincan üzerine yapılmış olan beşer haber (toplamda yirmi haber) incelenerek VOA ve DW’nin “insan hakları ihlalleri” ana çerçevesini CRI Türk ve Sptnik Türkiye’nin “terörle mücadele” ana çerçevesini kullandığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca VOA’nın “asimilasyon”, “zulüm”, “tepkisizlik” ve “Türkiye”; DW’nin “asimilasyon”, “zulüm” ve “Türkiye”; CRI Türk ve Sputnik Türkiye’nin “terör”, “savunma”, “kalkınma” ve “Türkiye” alt çerçevelerini kullandıkları görülmüştür. Her dört medya kuruluşunun da alt çerçevesinde “Türkiye”nin yer alması Sincan sorununda uluslararası medyanın Türkiye’ye verdiği önemi göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sincan/Doğu Türkistan, Çerçeveleme, Uluslararası Medya, Terör, İnsan Hakları.

FRAMING THE NEWS OF XINJIANG/EAST TURKISTAN IN INTERNATIONAL MEDIA

ABSTRACT

The problem known as East Turkistan problems in Turkey even though it has remained on the agenda for years has become a news topic actively in World public opinion in recent years especially after China allegedly activated “concentration camps” in the context of “assimilation politics”. On the other hand, China rejected the allegations by claiming that the aforementioned camps are “career training centers”. When the strategic and economical struggle between China and U.S.A. has been taken into account Xinjiang problem became one of the main issues between these two states. As sharing common race, language and religion with Uyghurs, the attitude of Turkish government and public opinion towards this issue is significantly important for all parts. Thereby the news made by international media about Xinjiang aimed at Turkish public opinion are strategically significant.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi Ömer Seyfettin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, aguyen@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2452-2992

In this study the framing of the news in Turkish about Xinjiang made by media institutions American oriented Voice of America (VOA), German oriented Deutsche Welle (DW), China oriented China Radio International (CRI) and Russian oriented Sputnik were analyzed. In the light of analyzes of the five news from each of the institutions (twenty news totally), the results demonstrated that VOA and DW used the main frame of “human rights violations” while CRI and Sputnik were using the main frames of “war on terrorism”. Furthermore, it was seen that VOA used “assimilation”, “oppression”, “unresponsiveness” and “Turkey”; DW used “assimilation”, “oppression” and “Turkey”; CRI and Sputnik used “terror”, “defense”, and “Turkey” as sub frames in their news. The sub frame of “Turkey” took place in all four of the analyzed institutions’ news and this fact demonstrated the significance given by international media to Turkey in the problem of Xinjiang.

Keywords: Xinjiang/East Turkistan, Framing, International Media, Terror, Human Rights.

GİRİŞ

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve 11 Eylül saldırıları dünyanın yeniden şekillenmesine ve yeni bir konjonktürün oluşmasına sebep olmuştur. ABD’nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak’ı işgal etmesi, 2010’da yaşanan “Arap Baharı” ve hemen sonrasında ortaya çıkan Suriye iç savaşı Ortadoğu’nun istikrarsızlaşmasına ve “devletsizleşmesine” yol açmıştır. Bütün bu süreçlerde “İslam” ve “terör” ifadeleri birleştirilmiş, “İslami terör”, “radikal İslam” ve “cihatçılık” gibi kavramlar sık sık kullanılarak yeni dünya düzeninin zemini belirlenmeye çalışılmıştır. Elbette tüm bu kavramların ortaya çıkışında ve pekiştirilmesinde en önemli araç medyadır. Yine bu süreçler boyunca yaşanan teknolojik gelişmeler doğrultusunda medya çok ciddi dönüşümler geçirmiş ve önemi giderek artmıştır. Özellikle uluslararası siyaset bağlamında devletlerin kendi tezlerini ortaya koymaları ve çıkarlarını savunmaları noktasında uluslararası medyanın önemi yadsınamaz boyuttadır. Semboller üretme, sembollere anlamlar yükleme ve bu sembolleri paylaşarak sosyal ve siyasal gerçekliği yeniden inşa etme gücüne sahip olması bakımından uluslararası medya kuruluşları kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bunun en bariz örneğini Batı medyasının “İslam”ı terörle ilişkilendirecek şekilde sosyal gerçekliği yeniden inşa etmesinde görmek mümkündür.

Uluslararası medya dünyanın çok farklı yerlerinde bulunan tartışmalı/sorunlu bölgelere kendi devletlerinin çıkarları doğrultusunda yaklaşmakta ve haberlerini bunu uygun şekilde çerçevelemektedirler. Resmi adı Sincan Uygur Özerk Bölesi olan Doğu Türkistan’da bu tartışmalı bölgelerden biri olarak uluslararası medyanın ilgisini çekmektedir. Bölge çok uzun zamandır Çin’in nüfuz alanı olmuş ve 1949

yılından bu yana da Çin sınırı dâhilinde bir özerk bölge statüsünde var olmaya devam etmiştir. Türkiye, sık sık insan hakları ihlalleriyle gündeme gelen bölge ile dini ve kültürel bağları sebebiyle sürekli ilgilenirken uluslararası kamuoyu daha çok çıkarları doğrultusunda bölgeye ilgi göstermektedir.

ABD'nin başını çektiği Batı ve diğer taraftan Çin ve Rusya, Türkiye'nin kendi safında yer alması ve/veya karşı tarafta yer almaması için ısrar etmektedirler. İki bloğun mücadelesi, pek çok alanda olduğu gibi Sincan meselesinde de sürmektedir. Söz konusu devletlerin medya kuruluşları Sincan'daki durumu kendi çıkarları doğrultusunda çerçevelemekte ve bölgenin sosyal gerçekliğini haber metinlerinde yeniden inşa etmektedirler. Çin, Rus ve Batı medyasının bölgeye ilişkin haber metinlerine bakıldığında haber metinleri üzerinden bu mücadelenin sürdürüldüğünü görmek mümkün iken bahsi geçen her medya kuruluşunun haberlerinde Türkiye çerçevesinin mutlaka yer alması önemli bir husustur.

1. Doğu Türkistan'ın Kısa Tarihi

1759 ve 1877'de Çin işgaline uğrayan Doğu Türkistan'a 1844 yılında "Yeni Toprak" anlamına gelen Xin-jiang (Sincan) adı verilmiştir. 1759 ile 1865 yılları arasında kırk iki defa ayaklanan ve bağımsızlık için mücadele eden Uygurlar bazı küçük başarılar kazanmışlarsa da bağımsızlıklarını elde edememişlerdir (Demirağ, 2014: 232). 1911'de Mançu Hanedanlığı'nın devrilmesinden sonra gelen Milliyetçi Çin yönetimi ve daha sonra 1924'te iktidara elen Çan Kay-şek yönetimi de Doğu Türkistan üzerindeki emellerinden ve asimilasyon politikalarından vazgeçmemişlerdir. "Büyük Çin Milleti" teorisini ortaya atan tarihçi Li Dung-fang'a göre Çin toprakları üzerinde yaşayan bütün topluluklar Çinlilerden ortaya çıkmıştır. Bazı kültür, din veya inanç farklılıkları söz konusu toplulukların kökeninin Çinli olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği için Doğu Türkistanlı Müslüman Türkler de bu teoriye göre Çinli kabul edilmektedir (Kul, 2018: 31). Milliyetçi Çin yönetiminin (Kuomintang) Doğu Türkistan'a uyguladığı ve sonrasında Komünist Çin yönetiminin de benimseyerek sürdürdüğü politikaların temelinde, teorisi Li Dung-fang tarafından yazılan ve milliyetçi lider Sun Yat-sen tarafından uygulamaya konulan asimilasyon ilkesi yatmaktadır (İnayet, 2010: 18). Müslüman Uygurların, Çin milletinin bir alt

etnik grubu olarak kabul edildiği bu dönemde bir tepki olarak Uygurlarda da millî kimlik oluşturma çabaları ortaya çıkmıştır (Demirağ, 2014: 238).

1924 yılında Milliyetçi Çin Partisi'nin yayınlamış olduğu genelgede yer alan ve Çin sınırları içerisinde yaşayan milletlerin kendi kaderlerini belirlemesine yönelik bazı haklar barındıran maddelere rağmen Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklere uygulanan asimilasyon politikaları üzerine 1931 yılında Kumul ayaklanması gerçekleştirilmiştir (Kırkıl ve Tuncer, 2019: 296). Bu isyan sonucunda 1933 yılında Kaşgar'da Hoca Niyaz önderliğinde kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin ömrü fazla uzun olmamış ve yaklaşık bir yıl kadar sürmüştür (Başkaya, 2019: 217; Kapıcı ve Erdoğan, 2018). Rusların, İngilizlerin ve Çinlilerin bir nüfuz ve mücadele alanı olan Doğu Türkistan 1934 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiş ve on yıl kadar bölge, Çin ile Sovyetler arasında bir rekabet alanı olarak kalmıştır. Sovyetlerin Uygurlar lehine bölgeden çekilmeleriyle destek bulan Doğu Türkistan ayaklanarak 1944 yılında Doğu Türkistan Cumhuriyeti ismiyle bağımsızlığını ilan etmiştir (Yalçınkaya, 2010: 40). Ömrü beş yıl süren bu devlet 1949'da, Çin'de, Mao önderliğinde iktidarı ele geçirmiş olan komünistlerce işgal edilerek sona ermiştir (Demirağ, 2014: 242). Bu tarihten sonra Milliyetçi Çin yönetimi gibi Doğu Türkistan'ın önde gelen isimleri de komünist Çin yönetimine karşı mücadele etmeye çalışmış ve İsa Yusuf Alptekin, Mehmet Emin Buğra gibi Doğu Türkistan'ın önde gelen isimleri başta Türkiye olmak üzere farklı ülkelere iltica etmişlerdir. Asya, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde pek çok uluslararası toplantıya katılarak komünist Çin yönetiminin Doğu Türkistan'da gerçekleştirdiği Çinlileştirme, dinsizleştirme, kültüründen arındırma gibi asimilasyon politikalarını tüm dünyaya duyurmaya çalışmışlardır (Kul, 2015: 153). Çin'in bu asimilasyon politikası giderek artmıştır. 1980'de Mao'nun ölümü sonrasında dünyaya açılmaya karar veren Komünist Çin yönetimi Doğu Türkistan'a Çinlilerin göçünü daha fazla teşvik etmeye başlamıştır (Hicazi, 2010: 52). Çin'in küresel bir ekonomik güç olarak var olma politikaları ve isteği sonrasında Özellikle dini hayatın yaşanmasının engellenmesi bağlamında baskıların zaten devam ede geldiği Doğu Türkistan'da, asimilasyon, daha sistematik bir hal almaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin medya üzerinden geliştirmiş olduğu yeni dil kapsamında "İslam" ve "terör" kelimelerin her

fırsatta yan yana kullanılması Soğuk Savaş sonrası dünyanın tekrar şekillenmesinde önemli bir rol oynarken Çin de ABD'nin bu söylemine kendi çıkarları doğrultusunda eklemeyi başarmıştır. Samuel Huntington'un (2019) tezleri bağlamında Soğuk Savaş sonrası dünya Batı medeniyeti ve İslam medeniyeti karşıtlığı üzerine konumlandırılırken İslam; özellikle Batı medyasında ısrarla, El-Kaide, Taliban ve daha sonrasında Daeş gibi terör örgütleriyle ilişkilendirilmiştir. Komünist Çin yönetimi de Doğu Türkistan'daki her türlü dini veya milli hareketi "terör" kavramı içerisinde değerlendirerek uluslararası düzeyde meşruiyet sağlama çabası içerisine girmiştir. Örneği bu bağlamda "Çeçen teröristler" karşısında Rusya'ya destek vererek Çeçenistan meselesinin Rusya'nın iç meselesi olduğunu kabul etmiş karşılığında da Doğu Türkistan meselesinin Çin'in iç meselesi olarak kabul edilmesini istemiştir (Hicazi, 2010: 71). 11 Eylül sonrasında Çin, Doğu Türkistan'ı asimile politikalarını; ayrılıkçı, radikal ve terörist kelimelerine ağırlık veren söylemler ve Çin'i bölmeye çalışan bu teröristlere karşı meşru bir müdafaa gerçekleştirdiğini savunan tezler üzerine oturtmaya başlamıştır.

2. Uluslararası İlişkilerde Doğu Türkistan'ın Konumu ve Önemi

Çin'in, Doğu Türkistan'ın mutlak kontrolünü sağlama amacının birçok sebebi vardır. Bunlar ekonomik ve stratejik sebepler ana başlıkları altında toplanabilir. Öncelikle Doğu Türkistan yer altı zenginlikleri açısından oldukça zengindir. Yüksek miktarlarda petrol, altın ve bakır rezervlerine sahip olan bölge (Bhattacharya, 2003: 366) aynı zamanda doğalgaz ve uranyum açısından da zengindir (Sayın ve Koçak, 2017: 12). Volfram, gümüş, platin, kömür gibi daha pek çok yer altı kaynağına sahip olan bölgede 124 çeşit maden çıkarılmaktadır. Çin'in petrol rezervinin %25'ini, doğalgaz rezervinin ise %28'ini Doğu Türkistan'dan karşıladığı (Acet İnce, 2019: 575) göz önünde bulundurulduğunda bölgenin Çin açısından önemi daha iyi anlaşılacaktır. Stratejik açıdan bakıldığında ise Doğu Türkistan'ın sekiz farklı ülke ile sınır komşusu olması Çin'in Batı'ya açılması ve sınır ilişkilerini sürdürebilmesi açısından çok önemlidir (Şen, 2009: 125). Asya'nın kalbi konumunda olan Doğu Türkistan tarihi İpek Yolu'nun da başlangıcı niteliğindedir (Ahmetbeyoğlu, 2011). Bu sebeple hem stratejik hem de ekonomik bir önemi haizdir. Asya'da söz sahibi olmak, yeniden canlandırılmaya çalışılan ticaret yolunun kontrol altında tutmak,

enerji ve hammadde ihtiyacını karşılamak gibi sebeplerle Çin, Doğu Türkistan üzerinde mutlak bir hâkimiyet sağlamak için elinden geleni yapmaktadır.

Çin'in Doğu Türkistan'ı kontrol altında tutmak amacıyla uyguladığı politikalar uluslararası toplumun gündemine sık sık insan hakları ihlalleri olarak gelmektedir. 1949 yılından itibaren düzenli olarak bölgedeki Uygur nüfusunun Çin nüfusuna oranı azalmaktadır (Dağcı ve Keskin, 2013: 16). Özellikle Han Çinlilerinin devlet teşviki ile Doğu Türkistan'a sistematik bir şekilde yerleştirildikleri bilinmektedir. 1953'te %90 olan Uygur nüfusu %45lere kadar gerilemiştir (Öztürk, 2013: 70). İskân politikalarının yanı sıra doğum sınırlaması, kısırlaştırma, kota fazlası doğan bebeklerin öldürülmesi gibi uygulamalar da nüfus politikasının bir parçasıdır (Dağcı ve Keskin, 2013: 17). Benzer kısıtlama ve baskılar eğitim, dil ve inanç konularında da uygulanmaktadır. Çince eğitimin dayatılması, Uygur dilinin kısıtlanması, Uygurların eğitim ve özellikle yüksek eğitim almalarının zorlaştırılması gibi uygulamalar (Paker, 2017: 99; Tuna, 2012: 130) insan hakları ihlalleri olarak uluslararası toplumun gündeminde sıkça yer almaktadır. Dini pratikler ve inanç özgürlüğü bağlamında da ciddi insan hakları ihlallerinin yapıldığı, ibadet kısıtlanması, kültürel hayatın içindeki dini ritüellerin yasaklanması, kılık kıyafet zorlaması gibi uygulamaların (İHH, 2015: 6; Paker, 2017: 100) Müslüman Uygurlar başta olmak üzere diğer din mensuplarına da yapıldığı vurgulanmaktadır. Seyahat hürriyeti kısıtlanması, bölgede yapılan nükleer denemeler sonrası yayılan radyasyon ve çevre kirliliği sorunlarına ilişkin insan hakları ihlalleri de yine sıklıkla vurgulanan ihlaller içerisinde yer almaktadır.

Çin'in bir yandan insan hakları ihlalleri diğer yandan terörle mücadele söylemi uluslararası ilişkilerde tartışmalı bir alan oluşturmaktadır. Çin'in ekonomik bir güç olarak dünya siyasetinde ağırlığını koymasının ardından ister istemez ABD ile rakip ve hatta hasım haline gelmesi Doğu Türkistan meselesinin bir mücadele alanı olarak ABD'nin gündemine gelmesini sağlamıştır. Ne var ki ABD'nin 11 Eylül sonrası süreçte uluslararası terörizm ile mücadele söylemleri ve eylemleri Çin için bir fırsat niteliğinde olmuştur. ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgalini destekleyen Çin aynı gerekçelerle Tibet ve Doğu Türkistan'daki sorunların terörizm kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir başka ifade ile ABD'nin bu işgallerini

uluslararası terörizm kapsamında değerlendirmesi karşılığında kendi sorunlarının da uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilmesini istemiştir. Bu bağlamda 2002 yılında ABD, ETİM'i (Doğu Türkistan İslami Hareketi) terörle ilişkili gruplar listesine almıştır. Böylece Çin'in Doğu Türkistan politikaları bir iç güvenlik meselesine dönüşerek belli bir meşruiyet zemini yakalamıştır (Tuna, 2012: 102). Yakalanan bu zemin Şanghay Beşlisi adıyla kurulan organizasyona ve Asya'daki Pakistan, Nepal gibi diğer ülkelere genişleme imkânı bulmuştur. Aşırıçılık, radikalizm ve terör kapsamında değerlendirilen meselede Çin'den kaçan Uygurların bölgedeki diğer devletler tarafından Çin'e iadesi söz konusu olmuştur. Uluslararası terörizm bağlamında eline güçlendiren Çin komşu ülkeler üzerinde de baskı uygulamaktadır (Tuna, 2012: 106).

Ortadoğu Ülkeleri ile de ilişkilerini güçlendirmeye çalışan Çin özellikle İran ile müttefiklik ilişkisi içerisindedir. Alternatif pazar arayışları, silah temini ve ekonomik işbirlikleri açısından bazı Ortadoğu ülkelerinin Çin ile kurduğu ilişkiler ABD ile başka bir mücadele alanını meydana getirmektedir. Çin'in Ortadoğu hatta Afrika ile ilişki kurabilmesinde Doğu Türkistan'ın son derece stratejik bir önemi vardır. Benzer şekilde Çin'in Rusya ve Sibirya bağlantısı da yine Doğu Türkistan üzerinden gerçekleşmektedir. Gerek Rusya gerekse Ortadoğu ülkeleri ve İran ile münasebet diğer ekonomik faaliyet alanlarının yanı sıra enerjiye ulaşmak için de son derece önemlidir (Tuna, 2012: 107). Bu sebeple Doğu Türkistan sadece enerji kaynaklarının bulunduğu bir bölge değil aynı zamanda enerji nakil hatlarının transferi anlamında da oldukça değerli bir bölgedir. Çin'in Asya ve Ortadoğu'da kurmuş olduğu ekonomik ilişkiler sebebiyle Doğu Türkistan'daki insan hakları ihlalleri, bölgedeki ülke halkları tarafından eleştirilse de devletler tarafından fazla dillendirilmemektedir.

Uluslararası arenada devletlerin Doğu Türkistan meselesini nasıl ele aldıkları önemlidir. ABD yukarıda belirtilen terörizm meselesi sebebiyle Doğu Türkistan meselesini Çin'in iç güvenlik meselesi olarak gördüğünü belirtse de meşru hak talepleri ile silahlı mücadeleyi birbirinden ayırma eğilimindedir. Konuya insan hakları açısından yaklaşan ABD siyasi olarak da Uygurları destekler bir pozisyon almaktadır (Karaca, 2007: 239). Özellikle 2016 sonrası Çin yönetiminin "aşırıçlıkla

mücadele” adı altında kurduğu kamplarda milyonlarca Uygur Türkü’nü tutması ve çalıştırması başta ABD olmak üzere Batı’da tepkilere neden olmuştur. Başta kampların varlığını reddeden Çin yönetimi daha sonra kabul etmek zorunda kalmış fakat buraların eğitim kurumları olduklarını ve aşırılıkla mücadele etmek için kullanıldıklarını iddia etmiştir (İzbasar, 2020). Birleşmiş Milletler 2018 yılında hazırladığı raporda bir milyon Uygur’un “aşırılık yanlısı merkezlerde”, iki milyon Uygur’un da “yeniden eğitim” kamplarında tutulduğunu belirtmektedir (Köksoy, 2019: 94). ABD söz konusu kamplara oldukça eleştirel yaklaşırken zorla çalıştırmaların ve hürriyetten mahrum etmenin kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Buna karşı Çin yönetimi, kampların aşırılıkları gidermek amacıyla kurulduğunu, birer “yeniden eğitim” kurumu olduklarını ve terörle mücadelede insani bir yöntem olduğunu iddia ederek kendini savunmaktadır (Köksoy, 2019: 94).

Son yıllarda Doğu Türkistan’da büyük bir devlet zulmünün yaşandığına dair rapor, yayın ve haberler sıklıkla gündeme gelmektedir. Ancak Çin yönetiminin kapalı yapısı sebebiyle bölgeden ve kamplardan sağlıklı bilgi akışının olmaması, yaşananların tam olarak ne olduğunun anlaşılmasına sebep olmaktadır. Böylece zaten gerçekliği yeniden inşa etme aracı konumundaki kitle iletişim araçlarında yer alan haberler birbirlerinden oldukça farklı tezler üzerine inşa edilmektedir. Uluslararası medya kuruluşları Doğu Türkistan meselesini genellikle kendi devletlerinin durduğu siyasal pozisyondan ele almaktadırlar. Bu sebeple üretilen haberler genellikle belirli bir ideoloji veya siyasi pozisyon doğrultusunda kurgulanarak gerçekliğin yeniden inşası olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye hem din hem de dil ortaklığı olan Uygur Türkleriyle yakın bir ilişki içerisinde ola gelmiştir. Doğu Türkistan’ın Çin işgaline uğraması ve özellikle Kültür Devrimi sonrasındaki süreçlerde pek çok Uygur ikinci vatan olarak gördüğü Türkiye’ye sığınmıştır. Dolayısıyla Uygur diasporasının en kalabalık kısmı Türkiye’de yer almaktadır. Bu sebeplerle Türkiye kamuoyunun Doğu Türkistan konusunda takınacağı tavır diğer siyasi aktörler açısından oldukça önemlidir. Uygurların Türkiye’den sonra tercih ettikleri ABD ve Almanya’nın da Çin yönetimine oldukça eleştirel yaklaşımları bilinmektedir. Dolayısıyla Amerikan ve Alman medyası Doğu Türkistan meselesini insan hakları ihlalleri bağlamında ele

almaktadır. Çin ve Rus medyası ise konuyu daha çok güvenlik ve terörizm çerçevesinde ele alan haberler yapmaktadır. Bu uluslararası medyaların Türkiye kamuoyuna yönelik yapmış olduğu haberler yukarıda belirtilen sebeplerle oldukça önemlidir. Başka bir ifade ile siyasal bir aktör olarak Çin, Rusya, ABD ve Almanya'nın Doğu Türkistan konusundaki kendi tezlerini kitle iletişim araçlarındaki içerikler ile desteklemeleri Türkiye kamuoyunu etkileme noktasında önem arz etmektedir.

3. Habercilikte Çerçeveleme Yöntemi

Medya çalışmalarında önemli bir yere sahip olan çerçeveleme yöntemi esasında çok temel bir bilim felsefesi sorusu olan sosyal gerçekliğin verili olup olmadığına dayalıdır. Sosyal bilimlerdeki pozitivist paradigma ile hermeneutik paradigmayı ayıran bu soruya verilen cevap kullanılacak olan yöntemi de belirler mahiyettedir. Pozitivist paradigma sosyal gerçekliği de tıpkı doğal gerçeklik gibi, insan zihninden bağımsız, verili bir gerçeklik olarak kabul eder (Arslan, 1995: 543). Sosyal gerçekliğin a priori olarak kabul edilmesi sosyal bilimlere yöntem anlamında da fen bilimlerine benzetir. Ancak hermeneutik paradigma a priori bir gerçekliğin olmadığını, sosyal gerçekliğin insan zihninden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini kabul eder (Poloma, 2012: 267-268). Sosyal gerçeklik, insanın dışında ve ondan bağımsız olarak var olmaz, insanın faaliyetleri neticesinde inşa edilir (Berger ve Luckmann, 2018: 78). İnsanı diğer canlılardan ayıran yegâne özellik olan dil ve sembol üretme yeteneği sosyal gerçekliğin inşasını sağlayan özelliktir. Kullanılan kelimeler, kelimelere yüklenen anlamlar ve bu anlamların değiş tokuş edilmesi sürekli olarak bir sosyal gerçeklik üretilmesi demektir. Çerçeveleme epistemolojisi, anlamların nasıl inşa edildiğine ve paylaşıldığına ilişkin bir süreçtir (Carter, 2013: 2). İnsani bir faaliyet olarak anlam üretme ve paylaşma yoluyla inşa edilen gerçekliğin en açık şekilde görünür olduğu yer medyadır. Medya çerçeveleme yoluyla sosyal gerçekliği inşa eden en temel araçtır.

Çerçeveleme yöntemi ilk kez sosyoloji alanında Goffman, psikoloji alanında Bateson ve medya çalışmalarında Tuchman ve Gitlin tarafından kullanılmıştır (Özarlan ve Güran, 2015: 34). Çerçeve esasında sosyal gerçekliğin görülmesini sağlayan bir pencere işlevi görür. Bir kargaşa halinde bulunan sosyal gerçeklik

çerçeveleme sayesinde belli bir düzene oturarak anlamlı hale gelir. Elbette bu anlamlı kılma sürecinde sosyal gerçeklik inşa edilmiş ve belli ideolojiler yüklenmiştir. Anlamlandırılmayan ve bir çerçeve içerisinde inşa edilmeyen gerçeklik yalnızca insan faaliyetlerinin bir kargaşasından ibaret kalacaktır. Bu sebeple belli bir çerçeve içerisinde düzenlenen haber metinleri bir sınırlama meydana getirerek bazı unsurları çerçevenin içinde bazı unsurları ise dışında bırakmak suretiyle bir yorumlama paketi halini alırlar (Gamson ve Modigliani, 1989: 3). Çerçeveleme, sosyal gerçekliğin bazı taraflarının seçilerek vurgulanırken bazı taraflarının dışarıda bırakılarak önemsizleştirilmesidir (Entman, 1993: 52). Sosyal gerçekliğin haber metinleri vasıtasıyla yeniden inşa edilmesi sürecinde toplumsal kültür, sosyal süreçler, muhabirlerle haber kaynaklarının ve sahiplerinin etkileşimi, habercilerin bilişsel yanlılığı, çıkar grupları, sivil toplum hareketleri, siyasetçiler gibi aktörler etkilidir (Özarslan, 2014: 123). Bu çalışmada olduğu gibi uluslararası medyanın doğrudan siyasal çıkarların söz konusu olduğu alanlarda yapmış olduğu haberlerde ise ideoloji, ülke menfaatleri ve uluslar arası siyasal konjonktür gibi unsurlar çerçevelemede daha etkili hale gelmektedir.

Kelimeler ve fotoğraflardan meydana gelen haber metinlerinde çerçeve, tekrarlanmakta olan tematik ifadeler ve görsellerin tespiti ve analizi ile mümkündür (Entman, 1991: 7). Bir haber metninde tekrarlanan belirli anahtar kelimeler, metaforlar, imgeler ve belirli yargıları destekler mahiyetteki cümleler vasıtasıyla o haber metninin çerçevesi belirlenebilir (Entman, 1993: 52). Gamson ve Modigliani ise bir çerçevenin metaforlar, modeller, sloganlar, tasvirler ve görsel imgeler aracılığıyla oluşturulduğunu ifade etmektedir (1989: 3). Daha geniş bir çerçeveleme modelini Tankard sunmaktadır. Buna göre çerçeveleme; başlıklar, alt başlıklar, fotoğraflar, fotoğraf başlıkları, manşetler, kaynak seçimi, alıntı seçimi, tanıtımlar, logolar, istatistik ve grafikler, sonuç cümleleri ve paragraflar olarak sıralanan on bir unsur aracılığıyla oluşmaktadır (Tankard'dan aktaran de Vreese, 2005: 54). Carter ise çerçeveleme çalışmalarında en kapsamlı tanımın Reese'e ait olduğunu belirtir. Reese çerçevelemeyi; "sosyal olarak paylaşılan ve zaman içinde kalıcı olan, sosyal dünyayı anlamlı bir şekilde yapılandırmak için sembolik olarak çalışan ilkeleri düzenleyen ilkelerdir" şeklinde tanımlar (Reese'den aktaran Carter, 2013: 4). Buna

göre çerçeveleme; organizasyon, ilke, paylaşım, kalıcılık, sembolik doğa ve yapı boyutları açısından incelenmelidir. Çerçevelerin organizasyonunda önemli olan, çerçevenin belli bir hikâyedeki parçaların toplamından fazla olmasıdır. Başka bir ifade ile çerçeveler bireysel olayların yorumlanmasını etkileyebilecek daha büyük temalar tarafından organize edilirler. Bu büyük temalar soyut bazı ilkeler doğrultusunda metindeki bilgiyi düzenler. Bir anlamda ilke, hikayelerin nasıl bir ideoloji bağlamında kurgulanacağını ortaya koyan haritalar gibi işlev görür (Carter, 2013: 4). Çerçevelerin kullanışlı olabilmesi için paylaşım değerine sahip olması gereklidir. Paylaşımların sürekli hale gelmesi ve çerçevelerin tekrarı ise kalıcı hale gelmesine ve nesneleşmesine imkân tanıyarak, çerçevenmiş olan bu gerçekliğin, gerçeğin kendisi gibi algılanmasını sağlar. Çerçevelemenin en önemli boyutlarından biri de sembolik bir doğaya sahip olmasıdır. Çerçevelemede kullanılan sembolizm tıpkı bir buz dağı metaforunu andırır. Metin, buzdağının görünen tarafı iken sembolik temsiller suyun altında kalan ve görünmeyen asıl büyük parçaya gönderme yapar. Gömülü ve karmaşık anlamlar barındıran çerçeveler anlamın nasıl yapılandırıldığı sorusunu ele alır. İdeoloji analiziyle de benzerlik gösteren çerçeve, örgütleyici yapıların doğasına ve nasıl kurulduklarına odaklanması açısından ideoloji analizinden farklılaşır (Carter, 2013: 5).

4. Haber Çerçevelerinin Analizi ve Bulgular

Bu çalışmada Türkçe yayın yapmakta olan Amerika menşeli VOA (Voice of America), Alman menşeli DW (Deutsche Welle) Çin menşeli CRI Türk (China Radio International) ve Rus menşeli Sputnik Türkiye medya kuruluşlarının Doğu Türkistan meselesine ilişkin yapmış olduğu haberler incelenmiştir. Bu medya kuruluşlarının seçilmesinin sebebi, iki medya kuruluşunun (VOA ve DW) Doğu Türkistan meselesini insan hakları ihlalleri çerçevesinde değerlendirirken diğer iki medya kuruluşunun (CRI Türk ve Sputnik Türkiye) meseleyi güvenlik çerçevesinde değerlendirmesidir. Elbette medya içeriklerinde görünür olan bu karşıtlığın temeli, kuruluşların mensup oldukları devletlerin, dünya siyasi konjonktüründe durdukları pozisyon ile alakalıdır. İncelenen haberler son yıllarda Doğu Türkistan'da kurulduğu iddia edilen toplama kamplarına ilişkin tartışmalar ekseninde yapılan haberlerle

sınırlandırılmıştır.* Her bir medya kuruluşunun 2018, 2019 ve 2020 yıllarına ait haberlerinden, çerçeveleme için yeterli veri sunduğu düşünülen 5 haber seçilmiş, toplamda 20 haber metni değerlendirilmiştir.

Haber metinlerinin çerçevesi iki temel yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlar tümünden gelim ve tüme varım olarak isimlendirilir. Tümünden gelimci çerçeveleme yaklaşımına göre incelenen haberler, daha önce yapılmış olan araştırmalardan elde edilen çerçeveler bağlamında değerlendirilir. Daha önceden uygulanmış ve test edilmiş olan çerçevelerin kullanıldığı bu yaklaşım nispeten daha kolay bir araştırma süreci sunar (Vreese, 2005: 53). Örneğin Valkenburg ve arkadaşları Batı medyasının en sık kullandığı beş çerçeveyi çatışma, sorumluluk atfetme, ahlakilik, insani ilgi ve ekonomik sonuçlar olarak belirlemişlerdir. Iyengar benzer şekilde televizyon haberlerinin ele alınışını olaya dayalı ve konuya dayalı iki çerçeve üzerinden okumaktadır (aktaran, Özarslan, 2014: 126)

Diğer yaklaşım olan tüme varımcı çerçeveleme ise ele alınan araştırmaya özgü çerçeveler oluşturmaya dayanır (Vreese, 2005: 53). Başka medya metinlerine uygulamanın güçlüğü bakımından eleştirilen konuya özgü çerçeveleme aynı zamanda araştırma nesnesinden yola çıkılarak çerçevelerin geliştirilmesi söz konusu olduğundan daha meşakkatli bir yaklaşımdır. Bu çalışmada bahsedilen eleştiri ve zorluk göze alınarak tüme varımcı çerçeveleme yaklaşımı kullanılmıştır. Bunun sebebi farklı uluslararası medya kuruluşlarının (ABD, Almanya, Rusya, Çin) siyasi ve ekonomik çıkarların çatıştığı bir konuya ilişkin (Doğu Türkistan) farklı bir ülkenin (Türkiye) kamuoyunu ve yönetimini etkilemeye yönelik haber metinleri üretmesi dolayısıyla mevcut çerçevelerin uygun olmamasıdır. Bu amaçla incelenen toplam 20 haber metninden yola çıkılarak çerçeveler belirlenmeye çalışılacaktır. Metinler; haber başlıkları, alt başlıklar ve tekrar eden ifadeler üzerinden incelemeye tabi tutulacaktır.

Küresel aktörlerin bir çıkar çatışmasına dönüşmüş olan Doğu Türkistan meselesinin en önemli mücadele alanlarından biri de medyadır. Uluslararası medya kuruluşları Doğu Türkistan haberlerini kendi ülkelerinin politikaları doğrultusunda

---

* Bu bağlamda seçilen haberlerin hepsi doğrudan kamplarla ilgili olmamakla birlikte kampların varlığına ilişkin ortaya atılan hak ihlallerinin oluşturduğu tartışma zeminine ait haberler kastedilmektedir.

çerçevelemektedirler. Bu çalışmada ele alınan dört uluslararası medya kuruluşundan CRI Türk ve Sputnik Türkiye, Rusya ile Çin'in müttefiklik ilişkisi sebebiyle benzer bir çerçeveyi kullanmaktadırlar. Bu iki medya kuruluşunun Doğu Türkistan haberlerini oturttuğu çerçeve "terörle mücadele" çerçevesi olarak belirlenmiştir. VOA ve DW'nin Doğu Türkistan haberlerinde de birbirleriyle paralel bir çerçeveyi kullandıkları görülmüş ve bu medya kuruluşlarının kullandıkları çerçeve de "insan hakları ihlalleri" çerçevesi olarak belirlenmiştir. Uluslararası siyaset açısından bakıldığında ABD'nin başını çektiği Batı bloğuyla Rusya ve Çin'in etkili olduğu Asya bloğunun mücadelesi Doğu Türkistan özelinde medya içeriklerine yansımaktadır. Belirlenmiş olan bu iki ana çerçeve söz konusu mücadeleyi açıkça ortaya koymaktadır. Batı medyası haberlerinde insan hakları ihlalleri çerçevesini kullanarak sosyal gerçekliği yeniden inşa ederken Çin ve Rus medyası da terörle mücadele çerçevesini kullanarak sosyal gerçekliği yeniden inşa etmektedir. Belirlenmiş olan bu ana çerçevelerin altında çok sayıda sembol ve gönderme söz konusudur. Bunlar haber başlıklarında görünür kılınmakta, haber altı yazılarında açıklanmakta, alt başlıklarda detaylandırılmaktadır. Metin içerisinde tekrar eden ifade ve kavramlar ise kurulan çerçeveyi kuvvetlendirmekte, kullanılan görseller de aynı şekilde sembollerin anlamlarını güçlendirmektedir. Çalışmanın sınırlılığı sebebiyle görseller inceleme dışında tutulmuştur.

Aşağıdaki tabloda her bir medya kuruluşuna ait seçilmiş haberlerin başlıkları yer almaktadır. Haber metinlerinde tekrarlanan ifadeler ve kavramlar yorumlanarak her medya kuruluşunun haberleri ayrı ayrı değerlendirilmiş, bulguların son kısmında ise genel bir yorumlama ve değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 1: Değerlendirme İçin Seçilen Haberler

Medya Kuruluşu	Haber Başlığı	Tarih
VOA	• 'Çin'in Farklı Olanlara Tahammülü Yok'	13.03.2019
	• 'Türkiye Uygurlar'a Uygulanan Baskıya Sessiz Kalıyor'	21.02.2020
	• Uygur Diasporası Baskıya Sosyal Medyada Direniyor	28.04.2020
	• Büyükelçi Kılıç'tan ABD'li Senatöre 'Uygur' Yanıtı	23.05.2020
	• Uygurlar Çin'in Ankara Üzerindeki Baskılarından Endişeli	25.08.2020
DW	• Uygur gazeteci: Çin 20 akrabamı hapse attı	02.03.2018
	• Çin Sincan'da "ülkeye uygun" Müslüman yetiştirmek istiyor	12.01.2019
	• Çin medyası: Erdoğan 'Sincanlılar mutlu' dedi	02.07.2019

	• Türkiye'deki Uygurlarda sınır dışı endişesi	12.08.2019
	• Çin'in Uygurlara uyguladığı baskılar belgelendi	18.02.2020
CRI Türk	• Timsah gözyaşlarının ardında terör sevgisi var- Batı, Xinjiang Belgeseline Neden Sessiz Kaldı?	18.02.2019
	• Tek kutuplu dünya projesinde etnik ve dinsel ayrılıkçılığın rolü	03.09.2019
	• ABD, terörizme destek mi veriyor? Uygur Yasası Uluslararası Hukuka Aykırı	10.12.2019
	• Sözde "Kayıp Uygurlar" normal hayatlarına devam ediyor	23.12.2019
	• Xinjiang'a gelin, gizemli bir kar ve buz yolculuğu yapın	06.02.2020
Sputnik Türkiye	• Çin'in Uygur bölgesinde eğitim kampları kararı: Aşırıcılıktan etkilenmiş kişilere psikolojik danışmanlık sağlanacak	11.10.2018
	• Çin: Uygur halk ozanı Abdurrahim Heyit'in hapiste ölümüne dair Türk Dışişleri açıklaması tamamen gerçekdışı	11.02.2019
	• Çin'in yeni Ankara büyükelçisinden 'toplama kampı' iddialarına yanıt: Türkiye'nin daha iyi yöntemi varsa yararlanmaya hazırız	13.02.2019
	• Çinli yetkili: Çin'in terörle mücadelesi Türkiye için de model olabilir	25.02.2019

4.1. VOA'nın Haber Çerçevesi

VOA'nın Doğu Türkistan'a ilişkin haberlerine bakıldığında Çin'in Uygurlara yönelik tahammülsüzlüğünün ve baskısının vurgulandığı, Türkiye'nin bu baskılara sessiz kaldığı vurgusu görülmektedir. VOA'nın Doğu Türkistan haberlerinde "insan hakları ihlalleri" ana çerçevesinin ve bu ana çerçevenin altında "asimilasyon", "zulüm", "tepkisizlik" ve "Türkiye" alt çerçevelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çin'in Doğu Türkistan'da temel insan haklarını ihlal ettiği VOA'nın haber metinlerinde çeşitli şekillerde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu çerçevenin altında oluşturulan asimilasyon alt çerçevesinde bazı ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadeler sürekli aynı şekilde tekrar edilmese de aynı alt çerçeveyi oluşturmaya yönelik anlamlar taşıyan ifadelerdir. İncelenen beş haber metninde asimilasyon alt çerçevesi içerisinde 3 yerde Çin'in nüfus politikasına gönderme yapılarak Doğu Türkistan topraklarına yerleştirilen Han Çinlilerinden bahsedilmiştir. Bu ifadeler haber metninde "yok etmek", Çinlileri yerleştirmek" ve "nüfus politikası" şeklinde geçmektedir. 2 defa "beyin yıkama", 2 defa "benzetmek" (Uygurları Çinlilere benzetmek anlamında), 1 defa dönüştürmek, 1 defa Çinileştirmek ifadeleri kullanılırken "asimilasyon" ve "sistemik asimilasyon" ifadeleri 1'er defa kullanılmıştır. Bunların yanı sıra 1'er defa "farklılıklara tahammülsüzlük", "kültürel imha", "etnik ve dini kimliği yok etmek", "Uygur etnik kimliğini reddetmek"

ifadelerine yer verilirken 2 defa “Uygur kültürünü yok etmek” ifadesine yer verilmiştir.

İnsan hakları ihlalleri ana çerçevesi altında yer alan bir diğer çerçeve “zulüm” çerçevesidir. VOA’nın haber metinleri incelendiğinde en sık kullanılan ve tekrar edilen ifadelerin bu alt çerçeveye ait olduğu görülmektedir. Doğu Türkistan’da yoğun bir baskı ve zulüm olduğu ve Çin’in insanlık dışı politikalar uyguladığı şeklindeki çerçeveleme çok farklı kelime ve kelime gruplarıyla ve oldukça çarpıcı biçimde verilmiştir. Son yıllarda Doğu Türkistan ile ilgili olarak en büyük tartışma konusu haline gelen “kamp” konusu VOA’nın en fazla kullandığı kelimedir. Çin, bahsi geçen kampların birer “eğitim merkezi” olduğunu iddia ederken Amerika başta olmak üzere Batılı devletler bu kampları baskı ve işkence uygulanan “toplama kampları” olarak görmektedir. İncelenen beş haberde toplamda 36 yerde kullanılan kamp kelimesi 9 yerde doğrudan “toplama kampı” olarak nitelendirilirken 22 yerde (kullanıldığı bağlama bakıldığında) yine toplama kampı anlamında kullanılmıştır. 4 yerde “eğitim kampı” ifadesi geçerken bu ifadeler Çin’in iddialarını belirtmek amacıyla kullanılmıştır. 1 yerde “gizli kamp” şeklinde ifade edildiği göz önünde bulundurulduğunda toplamda 32 defa toplama kampına ve dolayısıyla baskı ve zulme işaret edecek şekilde kamp ifadesi kullanılmıştır. Çin’in Uygurlara yönelik uyguladığı baskıyı ifade etmek amacıyla 10 yerde “baskı”, 5 yerde ise “baskı politikası” olmak üzere 15 yerde baskıya ilişkin ifade geçmektedir. Hak ihlalleri kapsamında Çin’in Uygurları keyfi olarak tutukladığı, toplama kamplarında işkenceye varan uygulamalara maruz bıraktığı çeşitli kelime ve kelime gruplarıyla vurgulanmıştır. 4 defa “tutuklama” (biri “keyfi tutuklama”, biri “tutsak” kelimeleri olmak üzere), 2 defa “mahkum edilme”, 7 defa “gözaltı”, 2 defa “keyfi gözaltı”, 1 defa “gözaltında ölüm”, 1 defa “ölüm” 4 defa “insanlık suçu”, 2 defa “işkence”, 2 defa “kaybolma”, 5 defa “hak ihlalleri”, 2 defa “soykırım eğilimi”, 1 defa “zulüm”, 1 defa “zorla çalıştırma”, 2 defa “ucuza çalıştırma”, 1 defa “siyasal zorlama”, 1 defa “mülteci” ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadelerin sıkça kullanılması ve ifadelerdeki çeşitlilik Çin’in Doğu Türkistan politikalarının VOA tarafından zulüm alt çerçevesinde haberleştirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca birer yerde yaptığı “sosyal medya yasağı”, “bağımsız gazeteciler”, “insan hakları savunucuları”, “haber

alamamak” (kamplardaki Uygurları kastederek) ifadeleri; Doğu Türkistan’da yaşanan zulmün dünyaya duyurulması noktasında yaşanan sorunları işaret etmektedir. Yaşanan zulmün duyurulmasının engellenmesi de yine bir zulüm olarak çerçevesizlenmektedir.

İnsan hakları ihlalleri ana çerçevesinin altındaki bir diğer alt çerçeve olan “tepkisizlik” ise Doğu Türkistan’da yaşanan zulme diğer ülkelerin ve uluslararası kamuoyunun ilgisinin uyandırılmasına yöneliktir. Bu çerçevede 1 defa “ezilen Türkler” ifadesi kullanılırken Uygurların Türk dünyasının bir parçası olduğu vurgulanmakta ve 1 defa “Türk Dünyası’nın yaşananlara sessiz kaldığı belirtilmektedir. 2 defa “Müslüman dünyanın tepkisizliği”, 4 defa “Dünyanın tepkisizliği” (biri ‘150’den fazla ülke’ ifadesiyle) vurgulanmaktadır. Yine tepkisizlikle bağlantılı olarak “Bir Kuşak Bir Yol” projesi gündeme getirilmekte ve bir yerde “Çin’in yayılma politikası”, bir yerde ise “ekonomik çıkar” ifadesi kullanılmaktadır. VOA’nın çerçevesizlemesine göre dünya devletlerinin fakat özellikle Müslüman ve Türk dünyasının, Türk ve Müslüman Uygurlara uygulanan zulme tepkisiz kalmalarının sebebi Çin ile ekonomik çıkarlarının örtüşmesidir. Bu bağlamda “Bir Kuşak Bir Yol” projesi de vurgulanmakta ve Doğu Türkistan’daki baskıcı politikalarla ilişkilendirilmektedir.

VOA’nın çerçevesizlemesinde Türkiye’nin Doğu Türkistan meselesine ilişkin politikalarına özellikle yer verilmesi sebebiyle “Türkiye”nin ayrı bir çerçeve olarak belirlediği düşünülmüştür. Zira “Türkiye” çerçevesiyle “tepkisizlik” çerçevesi büyük oranda örtüşmektedir. Fakat VOA’nın tepkisiz kaldığını iddia ettiği diğer ülkelere kıyasla Türkiye’nin tutumunu daha fazla ve farklı eleştirmekte dolayısıyla Türkiye’ye özgü bir çerçevesizleme ortaya koymaktadır. İncelenen haber metinlerinde Türkiye’nin Doğu Türkistan meselesine 9 defa “tepkisiz” kaldığı, 1 defa da “gecikmeli tepki” verdiği ifade edilmektedir. Türkiye ile Doğu Türkistan’ın “dil, din ve kültür birliği”ne sahip olduğu 2 defa vurgulanmıştır. Bu birlik sebebiyle, Doğu Türkistan davasına diğer dünya devletlerinden daha fazla sahip çıkması gerektiği belirtilen Türkiye’nin tepkisizliğinin sebebi ekonomik çıkar olarak belirtilmekte ve “ekonomik çıkar” ifadesi 4 defa vurgulanmaktadır. Türkiye’nin daha önce Doğu Türkistan’a sahip çıktığı bu sebeple Türkiye’de büyük bir Uygur diasporasının

olduğu fakat değişen politikalar sebebiyle artık Doğu Türkistan'a sahip çıkılmadığı ifade edilmektedir. “Yeni egemen ideoloji” vurgusuyla Türkiye'nin değişen politikaları, ABD'den uzaklaşarak Rusya ve Çin eksenine kayması eleştirilirken 3 defa “politika değişikliği”, 2 defa “söylem değişikliği”, 1 defa “Çin'e karşı yumuşayan dil”, vurgusu yapılmış; ayrıca 1 defa Çin'e karşı 23 ülkenin imzaladığı bildiriye katılmadığı, 1 defa da Çin'in bütünlüğünü destekleyici mesajlar verdiği belirtilmiştir. Türkiye'deki Uygur diasporasının bu politika değişikliğinden etkilendiği ifade edilirken 3 defa “Çin'in Ankara'ya baskısı” ve 5 defa “Ankara'nın Uygurlara baskısı” (3 defa ‘gözetim’, 1 defa ‘hakaret’, 1 defa ‘hedef alma’) vurgulanmıştır.

4.2. DW'nin Haber Çerçevesi

DW'nin Doğu Türkistan'a ilişkin haberlerine bakıldığında üç haberin Uygurlara uygulanan baskılara, ikisinin de Türkiye'ye odaklandığı görülmektedir. DW de tıpkı VOA gibi ana çerçeve olarak “insan hakları ihlalleri”ni kullanmıştır. Ancak VOA'dan farklı olarak alt çerçevelerde “zulüm”, “asimilasyon” ve “Türkiye” çerçevelerini kullanırken “tepkisizlik” çerçevesine yer vermediği anlaşılmaktadır.

“Asimilasyon” alt çerçevesinde yinelenen kelime ve kelime grubuna rastlanmadığı gibi VOA ile karşılaştırıldığında iki noktada farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların ilki VOA'nın asimilasyon alt çerçevesinde daha fazla ve daha çarpıcı ifadeleri tercih ederek bazı ifadeleri tekraren kullanması; buna karşılık DW'nin daha az ve tekrar edilmeyen ifadeleri tercih etmesidir. DW incelenen haber metinlerinde dönüştürülmek, ideolojik eğitim, beyin yıkama, İslam'ı Çinlileştirme, cami kapatma, Çinlileştirme, camilerden şiddet zoruyla uzaklaştırma, yabancı yapı unsurlarını yok etme çabası, Arapça eğitim veren okulları kapatma, Arap etkisinin kanser olarak nitelendirilmesi ve Çin'in nüfuzunu artırma çabası ifadelerini birer defa kullanmıştır. Bu ifadelerin içeririnde beyin yıkama veya Çinlileştirme gibi ifadelerin dışında asimilasyon kavramını doğrudan çağrıştıran çarpıcı ifadeler azdır. Asimilasyon alt çerçevesiyle dolaylı bir çağrışım yapan diğer ifadeler nispeten daha yumuşak ifadeler olarak kalmaktadır. VOA'dan diğer farklılık ise DW'nin asimilasyon çerçevesini etnik ve kültürel unsurlar üzerinden değil İslam üzerinden kurmasıdır. İslam'ın Çinlileştirilmesi ifadesi camilerin kapatılması Arapça

eğitimin yasaklanması gibi ifadelerle bağlantı içerisindedir. DW, özellikle Çin'in Arap etkisini bir kanser olarak görmesini ve mimari yapılara varıncaysa kadar Arap etkisine tahammülsüz olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla DW'nin asimilasyon çerçevesi daha çok İslam'ın asimilasyonu üzerine kurulmuştur. Yine de farklılıklara tahammülsüzlük bağlamında VOA ile belli bir uygunluk içerisindedir.

DW'nin "zulüm" alt çerçevesine bakıldığında VOA ile burada da farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma kelime tercihleri ve ifade kullanım sıklığında ortaya çıkmaktadır. Örneğin "kamp" ifadesi VOA'da, "toplama kampı" anlamına gelecek şekilde 32 defa kullanılmışken DW'nin incelenen haberlerinde kullanılan toplam "kamp" ifadesinin sayısı 16'dır. Bu 16 kullanımın 10 tanesi hiçbir nitelermeye tabi tutulmaksızın sadece "kamp" şeklinde kullanılmıştır. Sadece 4 defa "gözaltı kampı" ifadesi kullanılırken 2 defa "eğitim kampı" şeklinde kullanıldığı fakat bu kullanımların da VOA'da olduğu gibi Çin'in iddiası şeklinde yansıtıldığı görülmüştür. Bundan başka DW 4 defa "hapse atmak", 2 defa "alikonmak", 2 defa "baskı", 2 defa "olağanüstü sıkı tedbirler", 2 defa "gözaltı", 2 defa "Müslüman azınlığa yönelik uygulamalar ifadelerini kullanmıştır. Baskıcı uygulamalar, kolektif cezalandırma, tutuklama, özgürlükten mahrum etme, korku, etnik ayrımcılık, çocuk kotasının ihlali, organ çalma, ölüm, kaybolma, sert yüzünü göstermek, sert politika, devlet baskısı, polis baskınları, kültürel bağları kesmek, Müslüman halkı izole etmek, Müslüman azınlığa yönelik hak ihlalleri, keyfi olarak kamplarda tutulma, sert uygulamalar ifadeleri ise birer defa kullanmıştır. Zulüm alt çerçevesi altında değerlendirilen tüm bu ifadeler Çin'in Doğu Türkistan politikalarını insan haklarının ihlal edildiğine dair bir çerçevede sunuyor olsa da VOA'nın çerçevelemesi kadar güçlü olmadığı görülmektedir.

DW'nin incelenen haberlerinde, VOA'da var olan "tepkisizlik" alt çerçevesine rastlanmadığı gibi VOA'da var olmayıp yeni bir alt çerçeve olarak ortaya çıkabilecek bir çerçeveye de rastlanmamıştır. Ancak Türkiye çerçevesine bakıldığında VOA ile DW arasında ciddi bir benzerlik olduğu görülmektedir.

DW'nin haberlerinde 6 defa "Uygurların sınır dışı endişesi" vurgulanırken, 2 defa "sınır dışı iddiası", 2 defa "Çin'e teslim etme", 1 defa "gözaltı" ve 1 defa da "korku" ifadesi kullanılmıştır. Çin'in Türkiye'ye baskı yaptığı 2 defa vurgulanmış,

bu da “Bir Kuşak Bir Yol” projesi ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Çin ile Türkiye’nin ekonomik ve stratejik işbirliği içinde olması 4 defa belirtilerek Doğu Türkistan konusunda Türkiye’nin bu sebeple çekimse davrandığının altı çizilmiştir. Ayrıca Müslüman azınlığa baskı uygulayan Çin yönetimi ile görüşen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, Doğu Türkistan’daki Uygurların mutlu bir yaşam sürdüğü şeklinde açıklama yaptığını belirterek AK Parti ve MHP tabanının hassas olduğu bu konudaki tezadı ortaya koymaya çalışmaktadır.

4.3. CRI Türk’ün Haber Çerçevelemesi

CRI Türk’ün Doğu Türkistan’a ilişkin haberlerine bakıldığında Çin medyasının Batı medyasının iddiaları karşısında belli bir savunma çerçevesi çizdiği görülmektedir. Doğu Türkistan’daki ekonomik kalkınma ve kültürel zenginliklere ilişkin yapılan haberler arasından seçilmiş olan ve tabloda yer alan haberde ise bir kalkınma çerçevesinden söz etmek mümkündür. Batı medyasına karşı bir savunma içerisinde olan haber metinlerinde asıl çerçevenin terör faaliyetleri üzerinden kurulduğu ve aynı zamanda Türkiye’ye ilişkin bir çerçeve de çizildiği görülmektedir. Dolayısıyla incelenen haberlerden yola çıkarak CRI Türk’ün “terörle mücadele” ana çerçevesini kullandığı alt çerçeve olarak da “savunma”, “kalkınma”, “terör” ve “Türkiye” çerçevelerini kullandığı tespit edilmiştir.

CRI Türk’ün çerçevelemesinde ilk göze çarpan bölgenin ismine ilişkin çizdiği çerçevedir. “Doğu Türkistan” ifadesini sadece terör ve ayrılıkçı nitelendirmelerle kullanan CRI Türk, bölgeyi “Xinjiang” veya “Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi” olarak isimlendirmektedir. Çince “yeni topraklar” anlamına gelen Xinjiang (Sincan) kelimesi, bölgenin, Çin’in ayrılmaz bir parçası olduğu anlamını taşıması açısından önemli bir ifadedir.

Terörle mücadele ana çerçevesi, başta ABD olmak üzere Batı medyasının insan hakları ihlalleri çerçevesinde Çin’e yönelmiş olduğu suçlamalara bir karşı duruş ve alternatif bir gerçeklik inşası olarak belirlemektedir. “Savunma” alt çerçevesi Batı medyasının iddialarına cevap vermek amacıyla özellikle oluşturulmuş bir çerçeveleme olarak görülmektedir. Bu çerçevede CRI Türk Batı medyasının insan hakları ihlalleri çerçevesindeki haberlerini 5 defa “spekülasyon/dedikodu”, 2 defa

“yalan”, 1 defa “yalan kampanyaları” şeklinde nitelendirmiş 4 defa “Batı/yabancı medya” ifadesini kullanmıştır. Ayrıca “psikolojik harekât”, “ideolojik önyargı”, “Çin’i karalamak”, “temelsiz iddialar”, “ikiyüzlülük”, “çifte standart”, “Çin’in içişlerine müdahale”, “kışkırtma” ve “kara propaganda” ifadelerini birer defa kullanmıştır. Batı medyasının iddiaları arasında yer alan ve Uygurların gözaltında kaybolduğu ve toplama kamplarında kötü muameleye maruz kaldıklarına dair haberlere karşı bir savunma mahiyetinde yapılan haberlerde CRI Türk, kaybolduğu iddia edilerek sosyal medyada paylaşılan isimleri evlerinde ziyaret ettiklerini belirtmektedir. Uygurların kaybolmadıklarını ve bu tür haberlerin Batı medyasının uydurması olduğunu “sözde kayıp Uygurlar” ifadesiyle 6 defa çerçeveleyen CRI Türk toplama kampı olduğu iddia edilen yerlerin de “yeniden eğitim kampı” olduğunu 2 defa vurgularken 1 defa da “sözde Çin kampları” ifadesini kullanmıştır. Batı medyasının önemli iddialarından biri olan toplama kamplarını temelsiz iddialar ve psikolojik hareket olarak nitelendirerek bu kampların aşırı fikirlere sahip kimselerin eğitilmesi için kurulmuş olan “mesleki eğitim merkezleri” olduklarını 6 defa belirtmiştir. Ayrıca bu kamplarda verilen eğitimler için 3 defa “yeniden eğitim programları” ve 1 defa da “mesleki programlar” ifadesini kullanmıştır. Yaptığı haberlerin birçoğunda Batı medyasının iddialarına cevap vermeye çalışan CRI Türk’ün bir savunma çerçevesi kullandığı açıkça görülmektedir.

CRI Türk’ün kullandığı bir diğer çerçeve terördür. Çin’in “Sincan”da yaşadığı en büyük problemin terör tehdidi olduğu haber metinleri boyunca çok sık ve oldukça farklı şekillerde dile getirilmiştir. Bu çerçevede 14 defa “terörizm/terörist” ifadesi kullanılırken 7 defa “ayrılıkçılık/ayrılıkçı”, 7 defa “terör örgütü”, 5 defa “Doğu Türkistan İslami Hareketi” (terör örgütü anlamında), 4 defa “ayrılıkçı ve dinci terör”, 4 defa “İşid ve El-Kaide” (Doğu Türkistan ile organik bağı vurgulanarak), 4 defa “ayrılıkçı terör”, 3 defa “aşırıcilik/aşırıcilikçi”, 3 defa “aşırıcilik fikirlerin etkisinde kalan”, 3 defa “ayrılıkçı grup ‘Doğu Türkistan’”, 3 defa “terör saldırısı”, 3 defa “bölücü terör örgütü”, 2 defa “ayrılıkçı güçler”, 2 defa “terörle mücadele”, 2 defa “güvenlik” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca “etnik ve dinsel ayrılıkçılık”, “terör grubu”, “terör odağı”, “bölücü ve yobaz terör örgütleri”, “terör hareketleri”, “ayrılıkçı ve dinci aşırıcilik”, “terörist güçler”, “bölücü”, “radikal”,

“İslamcı terör örgütleri”, “Doğu Türkistan ayrılıkçı terörü”, “Bölücü ve dinci terör”, “cihatçı gruplar”, “şiddet kolonileri” ve “Çin’i bölmek isteyenler” ifadeleri de birer defa kullanılmıştır. Teröre ilişkin bu kadar fazla ve çeşitli ifadenin kullanılması haberlerin ana çerçevesinin de terörle mücadele ekseninde olduğunu göstermektedir. Doğu Türkistan hareketinin de tıpkı Işid ve El-Kaide gibi uluslararası bir terör örgütü olduğunu vurgulayan CRI Türk bu konuda ABD’yi suçlamakta ve “Sincan”da diğer terör örgütlerine uyguladıkları sert politikaların tam tersini uyguladıklarını iddia ederek ABD’yi terör destekçiliği ile suçlamaktadır. Doğu Türkistan hareketinin İslam temelli aşırıcılığa ve teröre odaklandığını ve bu faaliyetlerden Çin’in büyük zararlar gördüğünü dile getirerek meselenin terörle mücadele çerçevesinde ele alınması gerektiğini sürekli olarak vurgulamaktadır. Ayrıca “Sincan” meselesinin Çin’in kendi meselesi olduğu ve müdahale edilmemesi gerektiğinin altı çizilmektedir.

Kalkınma çerçevesi terörle mücadele ana çerçevesi ile doğrudan bağlantılı değil gibi görünse de CRI Türk’ün doğrudan “Sincan” meselesi ile ilişkilendirdiği fakat savunmacı bir dil kullanmamaya özen gösterdiği bir çerçeve olarak belirlemektedir. Uygurların zaman zaman terör örgütlerine yaklaştıkları ve radikal eğilimler gösterdiklerini vurgulayan haber metinleri bütün Uygurların aynı olmadığını çoğunluğun sıradan bir hayat sürdürdüğünü ve Çin’in milli birliğini tanıdıklarını belirtmekte, ayrılıkçı fikirlere kapılan Uygurların da “mesleki eğitim merkezlerinde” yeniden topluma kazandırıldıkları ifade edilmektedir. Dolayısıyla doğrudan terör örgütleriyle yürütülen silahlı mücadelenin yanı sıra “Sincan”daki halkı eğitmek, hayat standartlarını yükseltmek, yoksulluğu gidermek gibi kalkınmacı politikalar uyguladıklarını üstelik Batı medyasının iddiasının aksine Uygurların ve bölgenin dünyadan izole edilmediği hatta turizm faaliyetlerinin bile son derece normal şartlardan sürdürdüğü belirtilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan kalkınma alt çerçevesinde 2 defa “Xinjiang’daki refah ve istikrar” vurgulanmış, “çağdaş Sincan”, “Çin’in barışçıl büyümesi”, “bölgeler arası denge”, “köylülerin özgürleşmesi”, “kalkınmanın hızlanması”, “iyileşen hayat standardı”, “hızlı tren” “geliştirme hamleleri”, “bölgenin kalkınması”, “insanlığın büyük geleceği” ifadelerine birer defa yer verilmiştir. “Sincan”da yaşayan Uygurların mutlu bir hayat sürdürükleri ve aşırılığa

meyletmedikleri sürece iyi bir geleceklerinin olacağı vurgusu bağlamında CRI Türk'ün haberlerinde 4 defa “güzel ve sakin bir yaşam”, 4 defa “iyi para kazanma”, 2 defa “yeni bir ev”, 2 defa “evde çiçek yetiştirme”, 1 defa da “mutlu ve huzurlu yaşam”, 1 defa “huzur ve zenginleşme”, 1 defa “turizme dayalı yoksullukla mücadele” ifadelerinin altı çizilmiştir. Çin'in etnik ve kültürel soykırım yaptığı iddialarına doğrudan bir cevap niteliği olmaksızın bölgenin etnik ve kültürel farklılıklarını birer zenginlik olarak gördüklerini ve koruduklarını belirten haber metinlerinde; “zengin gelenekler”, “korunan kültür”, “inanç özgürlüğü”, “yoğun etnik ve kültürel birikimi”, “özgün kültür ve mutfak”, “halk spor oyunları”, “at yarışları”, “yerel halka ait sivri çatılı ahşap evler” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bölgenin dış dünyadan izole edilmediği, aksine özellikle kış turizmi faaliyetlerinin yoğun olarak devam etmesi sebebiyle bölgenin dünya ile sürekli bir alış veriş içinde bulunduğu ifade edilerek “Sincan”ın doğal güzelliklerinden bahsedilmiştir. Bu çerçevede 6 defa “kış turizmi”, 7 defa “kayak sporu”, 9 defa “turist sayısı/turizm geliri/turistlerin memnuniyeti” vurgulanmış 9 defa da “Sincan’ın doğal güzelliklerine; “göz kamaştırıcı”, muhteşem”, “görkemli” gibi nitelermelerle yer verilmiştir.

CRI Türk'ün haberlerinde oluşturduğu bir diğer çerçeve olan “Türkiye” çerçevesi Çin ile Türkiye arasındaki ortaklıklar üzerine inşa edilmektedir. Hem Türkiye'nin hem de Çin'in ortak düşmanının terörizm olduğu, Doğu Türkistan ve Kürdistan projelerinin her ikisinin de arkasında ABD'nin olduğu ifade edilmektedir. Türkiye için tehdit olan PKK'nın bir terör örgütü olduğu 3 defa vurgulanırken Doğu Türkistan'daki hareketlerin de tıpkı PKK gibi terör örgütü olarak nitelendirilmesi gerektiği 2 defa vurgulanmıştır. “Ortak güvenlik” ve “ortak düşman” vurgusu çeşitli ifadelerle 5'er defa tekrarlanmıştır. Türkiye ile Çin'in devrimler sonucunda kurulmuş olan devletler olduğu ve bu açıdan benzer olduklarının üzerinde uzun uzun durulmuş, 7 defa “Türk ve Çin devrimlerinin birleştiriciliği”, 5 defa “milli devrim”, 4 defa “milli devlet”, 3 defa “milli demokratik devrim”, 4 defa da farklı şekillerde “Sun Yat Sen-Mustafa Kemal” benzerliği vurgulanmıştır. Hem Türkiye'nin hem de Çin'in imparatorluk bakiyesi olması sebebi ile sınırları içerisinde farklı etnik ve dini grupların olduğu hatırlatılarak her iki ülke için de “kaynaştırma” (3 defa),

“birleştiricilik” (2 defa), “iç barış” (2 defa) “ayrılıkları tasfiye”, “bağımsızlık”, “toprak bütünlüğü”, kavramlarının önemine işaret edilmiştir. Yine her iki ülke için de en ideal politikaların “halkçı ve devletçi ekonomi” (3 defa) eksenindeki politikalar olduğu, ABD güdümlü liberal politikaların ve serbest pazar ekonomisinin Türkiye ve Çin’i böleceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede Türkiye ile Çin arasındaki “ekonomik işbirliği” (3 defa), “kültürel işbirliği” (3 defa), “dostluk” (2 defa), “akademik işbirliği”, “turizm ve ulaşım işbirliği”nin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiş, Türkiye’nin “Shanghai İş Birliği Örgütü”ne katılmasının (3 defa) yerinde olacağını altı çizilmiştir. “Kuşak Yol Projesi”nin önemi 1 defa vurgulanırken NATO ve ABD’nin Türkiye aleyhinde faaliyetler içerisinde bulunduğu (“dinci yobazlık”, “Kürtçü bölücülük”, “işbirlikçi uygulamalar”, “ayrılıkçı terör”, “Kürt ayrılıkçılığı”, “dinsel ayrılıkçılık”) ifade edilmiştir.

4.4. Sputnik Türkiye’nin Haber Çerçevesi

CRI Türk ile aynı çerçeveyi kullanan Sputnik Türkiye, Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ni “terörle mücadele” ana çerçevesinde ele almış ve alt çerçeve olarak “savunma”, “kalkınma”, “terör” ve “Türkiye” çerçevelerini kullanmıştır. CRI Türk ile karşılaştırıldığında kalkınma alt çerçevesine nispeten daha az vurgu yapıldığı görülmüştür. Bölgenin ismi ise 25 yerde “Sincan”, 13 yerde “Xinjiang”, 1 yerde ise “Doğu Türkistan” olarak kullanılmıştır.

Sincan meselesinin ana tartışma konularının başında gelen “kamplar” konusuna geniş yer ayrıldığı görülürken konunun bazen Batı medyasına karşı “savunma” alt çerçevesinde, bazen “kalkınma” çerçevesinde bazen de terör çerçevesinde ele alındığı görülmüştür. Esasında “terörle mücadele” ana çerçevesinde bu üç çerçeve de birbirinden bağımsız olmadığı için kamplar konusunun her gündeme gelişinde bu üç çerçeve birlikte ele alınmıştır. Bölgedeki kampların “toplama kampı/siyasi eğitim merkezi/gözaltı kampı” olmadığı 9 defa dile getirilmiş ve buraların “mesleki eğitim merkezleri” olduğu 23 defa, “yeniden eğitim kampları” olduğu ise 7 defa vurgulanmıştır. Bu kapsamda terörün önüne geçmek için “potansiyel terörist/potansiyel aşırı” (2 defa) olabilecek veya “hafif suçlar” (3 defa) işlemiş kişilere “mesleki eğitim ve beceri” (4 defa) kazandırarak “eğitim ve dönüştürme” (5 defa) gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. İşsizliğin (2 defa), fakirliğin

(2 defa) ve düşük eğitim seviyesinin (1 defa) terörler bağlantısı vurgulanarak terörün önüne geçmenin bölgenin “ekonomik kalkınması” (4 defa), “yaşam seviyesinin yükseltilmesi” (2 defa) ve bölgedeki “huzur ve istikrar”ın (2 defa) tesis edilmesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Kampların “terör yasası” (4 defa) kapsamında kuruldukları, kamplarda “anayasa/hukuk” (3 defa) dersleri ile “Çince/Mandarinçe” (5 defa) öğretildiği, böylece bireylerin daha kolay iş bulabileceği ve aşırılıktan arınacağı, nihayetinde “topluma yeniden kazandırılmış” olacağı (9 defa) ifade edilmiştir. Ayrıca bu çerçevede 2 defa “psikolojik danışmanlık”, 2 defa “rehabilitasyon”, 1’er defa da “psikolojik tedavi”, “davranış düzeltme”, “ideolojik eğitim”, “İslamcı teröre eğilimli bireylerin yeniden eğitimi”, “din ile sosyalist toplumun bağdaşması”, “düşüncelerin dönüştürülmesi” ve “aşırı düşüncelerden arındırma” ifadeleri kullanılmıştır.

Sputnik Türkiye’nin ağırlıklı olarak terör alt çerçevesinde söylem inşa ettiği görülmektedir. Bir terör örgütü olarak “Türkistan İslam Partisi” 7 defa anılırken örgütün “İşid” ile organik bağı 3 defa zikredilmiş, Sincan meselesinin Suriye iç savaşı ve terörler bağlantısı ise farklı şekillerde 4 defa hatırlatılmıştır. Uygur meselesinin bir zamanlar Türklük ile ilişkili olduğu ve dolayısıyla etnik temelli bir mesele olduğu fakat artık bu sorunun radikal İslam ve aşırıcılık ilişkisine kaydığı 6 yerde vurgulanmıştır. Bu çerçevede 12 defa “terör”, 6 defa “terörizm”, 9 defa “aşırıcılık”, 8 defa “cihatçı”, 6 defa “aşırılıkla mücadele”, 5 defa “radikalizm”, 4’er defa “terörle mücadele”, “aşırıcılıktan etkilenen”, “selefî/selefî örgütler”, ve “şiddet”, 2’şer defa “terör saldırısı”, “terör eylemleri”, “etnik bölücülük” ve “dini aşırıcılık”, 1’er defa da “etnik ve dinsel kökenli terörizm”, “terörist”, “ayrılıkçı terör”, “aşırı güçler”, “aşırı faaliyetler”, “bölücülük”, “radikal selefî İslamcılık”, “dini etnik ayrılıkçılık”, “Uygur militan”, ifadelerine yer verilmiştir.

CRI Türk gibi meselenin insan hakları ihlalleri çerçevesinde değil terörle mücadele çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulayan Sputnik Türkiye Batı medyasının iddialarına karşı da bir savunma çerçevesi geliştirmiştir. Batı medyasında çıkan haberlere bir cevap niteliği taşıyan “savunma” çerçevesinde 7 defa “Batı basını/medyası” ifadesini kullanan Sputnik Türkiye, Batı medyasının “sahada olmadığını” yaptığı haberleri sahadaki verilerle değil “belirsiz kaynaklardan” aldığı

verilerle oluşturduğunu, “Pekin’i dinlemediğini” ve taraflı habercilik yaptığını iddia etmektedir. Sincan’da “inanç özgürlüğü” olduğunu 8 yerde vurgulayan Sputnik Türkiye, Batı medyasının iddia ettiği gibi “oruç tutmanın yasaklanmadığını” 4 defa, “camilerin kapatılmadığını” 4 defa, “zorla domuz eti yedirmenin” olmadığını 1 defa belirtmiştir. Sincan’da çok sayıda cami (bir haberde 24 bin, bir haberde 35 bin) ve din görevlisi (bir haberde 29 bin, bir haberde 57 bin) olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 5 defa “Uygurca eğitim” verildiği 3 defa da Ulusal Halk Kongresi’nde “Uygurca simültane çeviri” yapıldığı vurgulanarak “temel insan haklarının korunduğu” 2 defa, “insan hakları ihlallerinin asılsız” olduğu 3 defa belirtilmiştir.

Kalkınma çerçevesi Sputnik Türkiye’nin haberlerinde de kullanılan bir çerçeve olmakla birlikte CRI Türk’ün kalkınma çerçevesi kadar güçlü değildir. Yine de Sincan Uygur Özerk Bölgesi’nin “dışa kapalı/yalıtılmış olmadığı” ve bölgeye gelen turist sayılarında artış olduğu 3’er defa vurgulanmıştır. Ayrıca Çin’in devlet politikası olarak farklı bölgeler arasındaki gelişmişlik ve kalkınma farklarının kapatılması amacıyla geri kalmış bölgelere daha fazla yatırım yaptığı ifade edilmiştir. 10 defa vurgulanmış olan “Kuşak Yol Girişimi/Bir Kuşak Bir Yol Projesi” hem kalkınma hem de terör çerçevesinde ele alınabilir. Kuşak Yol Projesi’nin hem Çin’in hem bölge ülkelerinin hem de Sincan’ın kalkınması için çok önemli olduğu defalarca vurgulanmış ancak Batılı ülkelerin ve özellikle ABD’nin projeyi baltalamak amacıyla bölgeyi istikrarsızlaştırmaya çalıştığını belirtmiştir. ABD’yi, Işid ve benzeri terör örgütlerini Afganistan’a kaydırmak ve desteklemekle suçlayan ifadelerin yer aldığı haberlerde “Çin’in toprak bütünlüğü”nün önemi 5 defa belirtilmiş, 4 defa da Çin’in “egemen devlet” olduğu hatırlatılarak bölgedeki terör faaliyetlerine karşı çeşitli mücadele yöntemlerinin meşruluğu vurgulanmıştır.

Diğer medya kuruluşlarında olduğu gibi Sputnik Türkiye de Sincan’a ilişkin haberlerinde “Türkiye” çerçevesini kullanmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Uygur meselesinin “Türklük” ve “soydaşlık” zemininden uzaklaşarak “radikal İslam” zemininde kurgulandığı dile getirilmiştir. Mavi zemin üzerine beyaz ay ve yıldız şeklindeki Doğu Türkistan bayrağı yerine “siyah zemin üzerine Arapça yazılı” bayrağın kullanılmaya başlandığı 2 defa vurgulanmıştır. Meselenin “İslamcı terör” zeminine kaymasından dolayı Türkiye’nin konuya artık “soydaşlık” noktasında

yaklaşmaması gerektiği, Türkiye'nin de başına bela olan terör çerçevesinde yaklaşması gerektiği belirtilmektedir. “Terörün ortak sorun” olduğu 4 defa vurgulanırken “Batı'nın teröre destek verdiği” 2 defa ifade edilmiştir. Türkiye Dış İşleri'nin Abdürrahim Heyit olayında kullandığı “toplama kampı” ifadesi eleştirilmiş, Türkiye'nin meseleyi tam olarak anlamadığı belirtilmiştir. Teröre karşı Çin'in uyguladığı yöntemlerin etkili olduğu ve terörle mücadele içerisinde olan Türkiye'nin bu yöntemlerden faydalanabileceği 3 defa vurgulanmıştır. Ayrıca tarihi, kültürel ve dini bağları sebebiyle Türkiye ile yakınlık içerisinde olan Uygurların, Çin ile Türkiye ilişkilerinde bir köprü olabileceği belirtilmiş ve Uygur meselesini çözebilecek gücün Türkiye olduğu 2 defa ifade edilmiştir.

SONUÇ

ABD'nin başını çektiği Batı bloğu ile Çin ve Rusya'nın etkili olduğu Asya bloğunun uluslararası alanda devam eden mücadelesinin görünür olduğu alanlardan biri olan Uygur meselesi uluslararası medya kuruluşlarının haberlerine farklı şekillerde yansımaktadır. Çalışmada ele alınan dört uluslararası medya kuruluşu Uygur meselesini kendi devletlerinin politikalarına uygun olarak çerçevelemektedirler.

VOA ile DW Uygur meselesini “insan hakları ihlalleri” çerçevesinde ele alırken alt çerçeve olarak “zulüm”, “asimilasyon” ve “Türkiye” çerçevelerini kullanmakta, VOA bunlara ek olarak “tepkisizlik” alt çerçevesini de kullanmaktadır. Batı medyasının haberlerine bakıldığında Çin'in “Bir Kuşak Bir Yol” projesinin bir tehdit olarak sunulduğu ve bu projeye ilgili olarak Sincan'ın öneminden dolayı bölgedeki Uygurları asimile etmeye çalıştığı ve zulüm uyguladığı belirtilmektedir. Türkiye'nin Uygurlarla olan akrabalık bağları sebebiyle meseleye daha fazla ilgi göstermesi gerektiği halde yaşanan “zulmü” görmezden geldiği, bunun sebebinin ise Çin ile stratejik ve ekonomik işbirliği içerisinde olması gösterilmektedir. Türkiye kamuoyunda ve özellikle milliyetçi ve muhafazakar seçmenler arasında Uygur meselesinin eskiden beri hassas bir mesele olması dolayısıyla Batı medyasının, iktidar partisinin seçmenlerine yönelik bir çerçeve çizdiği, iktidarın zulüm gören Türk ve Müslümanlara sahip çıkmadığı vurgulanmaktadır.

CRI Türk ile Sputnik Türkiye'nin birbirleriyle oldukça uyumlu bir çerçeve çizdiği ve Uygur meselesini "terörle mücadele" ana çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Alt çerçeve olarak "terör", "savunma", "kalkınma" ve "Türkiye" çerçevesinin kullanan bu medya kuruluşları, Çin'in Uygurlara yönelik baskı ve asimilasyon politikası uygulamadığını, bölgede uzun süredir devam etmekte olan terör faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla eğitim çalışmaları yürütüldüğünü vurgulamaktadır. Bazı Uygurların terör örgütleriyle kurdukları bağlar ve terörün Çin'e verdiği zararlar üzerinde durularak Batı medyasının teröre destek verdiği iddia edilmektedir. Savunma çerçevesinde Batı medyasının iddialarına cevap veren ve Batı medyasını suçlayan bu medya kuruluşları, "kalkınma" çerçevesinde Sincan'ın ekonomik olarak güçlendirilmesi amacıyla yürütülen politikaları aktarmaktadır. "Türkiye" çerçevesinde ise terörün Çin'de olduğu gibi Türkiye'de de ciddi bir sorun olduğu ve teröre karşı birlikte mücadele edilmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca Uygur meselesinin "Türklük" meselesi olmadığı, bölgedeki terörün "radikal İslamcı" bir söyleme dönüştüğü, bu sebeple Türkiye'nin "İslamcı terör"ün yanında değil "milli devlet" olan Çin'in yanında durması gerektiği ifade edilmektedir. Her dört medya kuruluşunun da "Türkiye" çerçevesi kullanması Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin Türkiye için önemini göstermektedir.

KAYNAKÇA

ACET İNCE, Gül Seda (2019). Çin'in Vahşi Yüzü: Doğu Türkistan Zulmü ve Uluslararası Toplumun Sorumlulukları, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6(4), s. 572-584.

AHMETBEYOĞLU, Ali (2011). Orta Asya Satrancında Doğu Türkistan'ın Önemi, Türk Yurdu Dergisi, 287, <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1558>, Erişim Tarihi: 17.10.2020.

ALTIN ÖZTÜRK, Gülnihal (2013). Uluslararası Çatışma Bölgeleri: Doğu Türkistan ve İnsan Hakları İhlalleri, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(1), s. 67-79.

- ARSLAN, Hüsamettin (1995). Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi, (Editör), Sebahattin Şen. Türk Aydını ve Kimlik Sorunu, İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 541-583
- BAŞKAYA, Muzaffer (2019). Arşiv Belgelerine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Doğu Türkistan'ın Genel Durumu ve Türkiye ile Kültürel Münasebetler, Bilig, 89, s. 215-236.
- BERGER, Peter ve LUCKMANN, Thomas (2018). Gerçekliğin Sosyal İnşası, Ankara: Atıf Yayınları.
- BHATTACHARYA, Abanti (2003). Conceptualising Uyghur Separatism in Chinese Nationalism, Strategic Analysis, 27(3), s. 357-381.
- CARTER, Michael J. (2013). The Hermeneutics of Frames and Framing: An Examination of the Media's Construction of Reality, Sage Open, s. 1-12. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244013487915>, Erişim Tarihi: 19.10.2020
- DAĞCI, Kenan ve KESKİN, Mustafa (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 1(2), s. 11-29.
- DEMİRAG, Yelda (2014). 1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 3, s. 229-245.
- ENTMAN, Robert M. (1991) Framing United-States Coverage Of International News: Contrasts in Narratives Of The Kal And Iran Air Incidents, Journal of Communication, 41(4), s. 6-27.
- ENTMAN, Robert M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm, Journal of Communication, 43(4), s. 51-58.
- GAMSON, William ve MODİGLİANI, Andre (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach, American Journal of Sociology, 95(1), s. 1-37.

HİCAZİ, Ekrem (2010). Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Doğu Türkistan - Çin Tezleri ve Politikalarına Yönelik Eleştirel Bir Araştırma, İHH Hür Doğu Türkistan Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 45-82, Mart 2010, İstanbul.

HUNTİNGTON, Samuel (2019). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

İHH İnsani Yardım Vakfı, (2015). Doğu Türkistan Raporu, <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/26/dogu-turkistan-raporu.pdf>, Erişim Tarihi: 20.10.2020

İNAYET, Alimcan (2010). “Bir Medeniyet Havzası Olarak Doğu Türkistan”, İHH Hür Doğu Türkistan Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 13-26, Mart 2010, İstanbul.

İZBASAR, Nureddin (2020). “Doğu Türkistan Raporu: Geçmişten Bugüne Dinî ve Etnik Baskılar”, https://insamer.com/tr/dogu-turkistan-raporu-gecmisten-bugune-din-ve-etnik-baskilar_3059.html, Erişim Tarihi: 20.10.2020.

KAPCI, Hikmet Zeki ve ERDOĞAN, Abdullah (2018). Arşiv Belgeleri Işığında Türk-Sovyet İlişkilerinde Doğu Türkistan’ın Bağımsızlık Faaliyetleri (1933-1934), Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 12, s. 123-134.

KARACA, R. Kutay (2007). Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu, Akademik Bakış Dergisi, 1(1), s. 219-245.

KIRKIL, Emin ve TUNCER, Tekin (2019). Üç Efendilerin Nanking ve Doğu Türkistan’daki Mücadeleleri, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), s. 295-306.

KÖKSOY, Fulya (2019). Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansıması, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 10(2), s. 83-103.

KUL, Ömer (2015). Tarihte Düzenlenen İlk Doğu Türkistan Kurultayı: Hicaz Kurultayı (1-5 Eylül 1954), Türkiyat Mecmuası, 25 (Bahar), s. 143-159.

KUL, Ömer (2018). 1949 Sonrası Hariçte Doğu Türkistan Davası ve Tayvan Yönetiminin Tutumu, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 16(24), s. 29-62.

- ÖZARSLAN, Hüseyin (2014). Türk Basınında 1 Mayıs 2013 Şiddet Olaylarının Çerçevenmesi, Selçuk İletişim Dergisi, 8(3), s. 122-139.
- ÖZARSLAN, Hüseyin ve GÜRAN, Salih (2015). İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme, Selçuk İletişim Dergisi, 8(4), s. 32-48.
- PAKER, Manolya (2017). Uluslararası Hukuk Bakımından Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Politikasına Bir Bakış, Asya Araştırmaları Dergisi, 1(1), s. 93-109.
- POLOMA, Margaret (2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Ankara: Palme Yayıncılık.
- SAYIN, Yusuf ve KOÇAK, Gamze (2017). Müslüman Dünyanın Bir Sorun Alanı Olarak Doğu Türkistan Meselesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin İzlediği Politikalar, Journal of Ottoman Civilization Studies, 3(4), s. 10-24.
- ŞEN, Fatih (2009). Çin'in Şincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği, Ortadoğu Analiz, 1(7-8), s.124-134.
- TANKARD, James W. Jr. (2001). The Empirical Approach To The Study Of Media Framing, (Editors), Stephen D. Reese, Oscar H. Gandy and August E. Grant. Framing Public Life: Perspectives On Media And Our Understanding Of The Social World, London: Lawrence Erlbaum Associates, s. 95-106.
- TUNA, Amine (2012). "Doğu Türkistan'da Asimilasyon ve Ayrımcılık", <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/30/dogu-turkistanda-asimilasyon-ve-ayrimcilik.pdf>, Erişim Tarihi: 18.10.2020.
- de VREESE, Claes (2005). News Framing: Theory and Typology, Information Design Journal, 13(1), s. 51-62.
- YALÇINKAYA, Alaeddin (2010). "Doğu Türkistan Tarihinde Önemli Kavşaklar ve Çin İşgali", İHH Hür Doğu Türkistan Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 27-44, Mart 2010, İstanbul.